

JERZY OSTAPCZUK

Chrześcijańska Akademia Teologiczna, Warszawa

Cerkiewnosłowiański przekład Ewangelii Mateusza w okresie po święcie Pięćdziesiątnicy w serbskich apostołach-ewangeliarzach krótkich Sv-17 i KM-512¹

(rękopis nr 17 ze zbioru P.I. Sewastjanowa (f. 270) Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Moskwie oraz nr 512 Biblioteki Narodowej św. Cyryla i Metodego w Sofii)

Rozpoczęte przed kilkoma laty badania cerkiewnosłowiańskiego przekładu Dobrej Nowiny w lekcjonarzach krótkich (*lesk*), polegające na porównywaniu wszystkich perykop jednego okresu liturgicznego, umożliwiły wskazanie bliskich sobie tekstologicznie rękopisów [Ostapczuk 2008].

Analiza liturgicznych perykop okresu Paschalnego [Ostapczuk 2010a, 33] umożliwiła wydzielenie z 67 rękopisów (w tym 38 jednorodnych typologicznie [Ostapczuk 2008, 22]) dwu manuskryptów poświadczających znaczną ilość nienotowanych dotąd wariantów. Są to: rękopis nr 4 przechowywany w Bibliotece Monasteru św. Pantelejmona na Górze Atos (Pn-4) i rękopis nr 2 przechowywany w Archiwum Serbskiej Akademii Nauk i Sztuki w Belgradzie (SA-2). Manuskrypty te należą do różnych narodowych tradycji (bułgarskiej i serbskiej) oraz reprezentują różne struktury lekcjonarzy krótkich (Pn-4 to apostoł i ewangeliarz; zaś SA-2 to apostoł-ewangeliarz). Poświadczają oddziaływanie na siebie różnych południowosłowiańskich narodowych tradycji, oraz formy i treści rękopiśmiennych zabytków. Opublikowany materiał tekstologiczny oraz informacje liturgiczne poświadczają podobieństwo obu kodeksów w miejscach, które jednocześnie różnią się

¹ Artykuł został przygotowany w ramach Programu Kwerenda Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (Umowa nr KW 10/2010), którego celem jest umożliwienie “prowadzenia za granicą specjalistycznych kwerend archiwistycznych, <...> poszukiwanie i badanie niedostępnych w Polsce materiałów źródłowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych”.

od wszystkich pozostałych wykorzystanych w badaniach manuskryptach [Ostapczuk 2008, 31–34]. Inne warianty, poświadczone wyłącznie w Pn-4 lub tylko w SA-2 [Ostapczuk 2008, 37–40], pozwoliły na stwierdzenie, iż ani Pn-4 nie został przepisany z SA-2, ani SA-2 z Pn-4. Podobieństwo i różnorodność tekstologiczna oraz informacje liturgiczne (m.in. odsyłacze do zapisanych w innym miejscu perykop) obu rękopisów wskazały na istnienie w ich genezie wspólnego protografu [Ostapczuk 2008, 37].

Kolacjonowanie tekstu liturgicznych perykop Ewangelii Mateusza w okresie po święcie Pięćdziesiątnicy wskazało na istnienie drugiej pary bliźnich tekstologicznie rękopisów. Są to:

- 1) apostoł-ewangeliarz krótki przechowywany z zbiorze P.I. Sewastjanowa (f. 270) Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Moskwie, nr 17 (M. 1447) (skrót: Sv-17);
- 2) apostoł-ewangeliarz krótki przechowywany w Bibliotece Narodowej św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 512 (skrót: KM-512).

Pierwszy apostoł-ewangeliarz Sv-17 datowany jest obecnie na kon. XIV–pocz. XV (?) wieku; składa się ze 187 kart; został zapisany na papierze i pergaminie w serbskiej odmianie języka cerkiewnosłowiańskiego [Сводный каталог XIV, 160–161 (nr 58)¹]. Tłumaczenie tekstu Dziejów i Listów Apostolskich lekcjonarza Sv-17 G.A. Woskresenski zaliczył do pierwszej, najstarszej, grupy słowiańskich przekładów [Воскресенский 1892, 25–26; 1906, 6; 1908, V]. Można więc przypuszczać, iż także zapisany w nim tekst Dobrej Nowiny² należy zaliczyć do tej samej grupy. Nowotestamentowy tekst apokryfu Sv-17 nie znalazł się w spektrum zainteresowań późniejszych uczonych³.

Drugi apostoł-ewangeliarz KM-512 datowany jest na XV wiek; składa się z 311 papierowych kart; został zapisany na papierze w serbskiej odmianie języka cerkiewnosłowiańskiego [Цонев 1923, 48 (nr 512(304))⁴. W chwili obecnej⁵ apokryf znajduje się na kartach 44–311, zaś służebnik 1-43r.

Typologiczna klasyfikacja niniejszego lekcjonarza nie była dotychczas podawana [Цонев 1923, 48; Garzaniti 2001, 521]. Dopiero weryfikacja rękopisu *de visu* pozwoliła na określenie jego typu: jest to apostoł-ewangeliarz krótki ze służebnikiem. Jest to jedyny znany dotychczas lekcjonarz typu *l^aesk* ze służebnikiem w jednej księdze.

Apostoł-ewangeliarz krótki KM-512 był całkowicie dotychczas pomijany przez uczonych⁶.

Wykorzystanie w rozpoczętych przed kilkoma laty badaniach tekstologicznych lekcjonarzy krótkich dwu rękopisów Sv-17 i KM-512 zostało uwarunkowane ich typologiczną klasyfikacją. Opracowywany szczegółowo materiał źródłowy nie został ograniczony czasowo (np. tylko do najstar-

szych rękopisów, lub datowanych na XIII i XIV wiek, czy najmłodszych (XV–XVI-wiecznych). Kryterium doboru źródeł stanowiła klasyfikacja typologiczna. Wszystkie dostępne aprakosy krótkie (*Iesk*), zarówno najstarsze (datowane na XI wiek) jak i najmłodsze (datowane nawet na wiek XVI), zostały wykorzystane do badań liturgicznych perykop z Ewangelii Mateusza czytanych w drugim okresie synaksarionu (tzn. po święcie Pięćdziesiąticy). Posłużenie się wszystkimi dostępnymi jednorodnymi typologicznie rękopisami, począwszy od najmłodszych i skończywszy na najstarszych pozwala na otrzymanie obiektywnych wyników badań oraz pełnego obrazu tradycji rękopiśmiennej ewangeliarzy krótkich.

Jako materiał porównawczy wykorzystano łącznie 71 rękopisów, z tego 61 jednorodnych typologicznie — aprakosów krótkich (*Iesk*), oraz 10 takich, których zachowane fragmenty mogły pierwotnie być ich częścią⁷. Są to (wyjaśnienie skrótów i informacje o każdym z rękopisów: Ab-5, A(b)-7, Ar, AR-6, As, B(n), B(n)-pal, BN-496, C(M)-1154, Cd-1, CL, Cr-236, CU, Eg-108, Es, F(l)-13, Fl-99, Fl-108, Fl-120, Fl-395, HB-452, Je, K(b), KB-1, KM-33, K(M)-111, KM-508, KM-512, KM-849, Kx, Li-680, Lu, Mk, Mu, Nk-2, NR, OR, Os, P(k), Pc-26, Pc-27, Pg-11, Pg-16, Pl, Pn-4, Pr-326, Pt, Qv-23, Qv-26, Qv-43, Qv-59, RA-816, Rl-13, Rm-107, Rm-108, S(t)-711, S(t)-1143, SA-2, SK, Sn-64, Sn-401, Sv-17, Tp-10, Tp-12, Tu, Ut-89, Vc, Vl, Vt-pal, Xl-31, Zg-16 (miejsce przechowywania, datacja i ilość kart) zostały podane na końcu w wykazie źródeł).

Konsekwentne występowanie w dwu lub większej liczbie rękopisów pewnej ilości charakterystycznych tylko dla nich wariantów dla rekonstrukcji pierwotnej formy zabytku nie posiada większego znaczenia. Jednak ich obecność pozwala na wskazanie podobieństwa genealogicznego poświadczających je manuskryptów. Na potrzeby takich badań uwzględniane są zarówno warianty, w których upatruje się świadomej interwencji kopistów, oraz powstałe w wyniku nieuwagi, nieświadomie. Nie ulega wątpliwości, iż niektóre te same zmiany (np. opuszczenia) w tekście różnych rękopisów mogły powstawać niezależnie od siebie. Jednak osoby przepisujące tekst, nie tylko ten uważany za kanoniczny i święty, mogły próbować przekazać go w możliwie najwierniejszy sposób, zaś najdziwniejsze jego brzmienie uważać na wierne odwzorowanie oryginału. Dlatego też należy pamiętać, iż kopiści mogli przepisywany tekst poddawać korekcie, ale mogli go także wiernie odwzorować w kopii.

W przedstawionym poniżej wykazie wariantów charakterystycznych dla dwu apostołów-ewangeliarzy krótkich Sv-17 i KM-512 nie uwzględniano wszystkich wariantów tekstu. Pominięto m.in.: a) zmiany szyku w zdaniu; b) oboczności form zaimków, tzn. *иже* — *еже*; c) różnic w formach *еро* —

кѡгаѣ, ѡко — ѡкогаѣ, ли — или, czy къ нима і нма; d) dodanie lub opuszczenie spójników na początku lub w środku wersetów.

Wszystkie przedstawione niżej warianty notowane w Sv-17 i KM-512 zostały ułożone zgodnie z kolejnością ich występowania w tekście Ewangelii (tzn. rozdział i werset). W pierwszej kolumnie znajduje się informacja o rozdziale i wersecie Ewangelii Mateusza. W drugiej warianty poświadczone w większości badanych rękopisów. W trzeciej wariant poświadczony w Sv-17 i KM-512 lub tylko w jednym z nich.

Żaden z podanych w niniejszej pracy wariantów tekstologicznych nie został uwzględniony w aparacie krytycznym staro-cerkiewno-słowiańskiej Ewangelii Mateusza [Евангелие от Матфея].

Jako charakterystyczne dla cerkiewnosłowiańskiego przekładu liturgicznych perykop Ewangelii Mateusza okresu po święcie Pięćdziesiątnicy w rękopisach Sv-17 i KM-512 można uznać następujące warianty:

Miejsce w Ewangelii	Warianty poświadczone w wykorzystanych rękopisach	Warianty poświadczone w Sv-17 i KM-512
Mt 4,18	въмѣтаѣща lub въмѣтаѣще lub въмѣщѣща lub мещюща lub мещюще lub въмѣтеци	въмѣтаѣщи
Mt 6,23	кольми lub кольма lub болмы	тольми
Mt 7,24	слова (мога) си	слово сіе
Mt 7,24	ѡ lub ѡко lub иѡ	ѡ
Mt 8,5	сѣтъникъ	dodanie ѡдинъ ро сѣтъникъ
Mt 8,18	оузрѣвъъ lub оузрѣ lub оузрѣвъше lub видѣвъъ	оузрѣвши
Mt 8,20	ѡ	и
Mt 9,21	лице	dodanie ѡко przed лице
Mt 9,28	пристѣписте lub пристѣпи lub пристѣпѣша lub припадоша lub придоша	пристѣпѣше
Mt 9,32	исходящема lub исходящими lub исходяче lub исходящими lub исходяще има lub сходящими има lub несходящема lub ѡходящими	opuszczenie
Mt 14,28	повели lub вели	повѣжѣ
Mt 15,23	слова lub слова lub слово lub ничтоже	ѡ словеси
Mt 15,32	прѣсѣдѣтъ lub прѣлежать lub прилежатъ lub прилежить lub прѣсѣдѣтъ lub прѣсѣдѣтъ lub прѣсѣдите lub прѣсѣдѣтъ ѡу lub ристѣпѣтъ lub превываетъ	прѣсѣде

Mt 17,15	во (по мѣножицеѣхъ lub мѣногашьды)	оубо (ро мѣножицеѣхъ)
Mt 17,24	приемлящиихъ lub прикмиши lub приемьше lub вземлюще lub въземлящиихъ lub приемлящиихъ	приаша
Mt 17,25	приемляжтъхъ lub прикмятъхъ lub прикмяла lub въземляжтъхъ lub кмлятъхъ	примжтъхъ
Mt 18,26	равѣ тѣхъ lub равѣ онѣхъ lub равѣ	тѣхъ
Mt 18,31	бывъша(а) lub бывъше(ю) lub бывающаа lub бывши lub бывающаа	бывъшааго
Mt 19,18	кѣмъ lub кою lub которымъ	пакы
Mt 21,35	оубиша lub биша lub въбиша lub продаша	побиша
Mt 21,35	повиша	посипаша
Mt 22,19	образъ lub пѣназь lub склазь lub золотицоу lub цѣтѣхъ lub цѣты lub цѣнѣхъ lub шелѣгии	дань
Mt 23,2	сѣдоша lub сѣдѣща lub сѣдѣше lub сѣдѣтъ lub сѣдѣтъхъ lub сѣдѣтъхъ lub сѣдѣхъ lub сѣде	сѣдѣтъхъ
Mt 23,9	вашѣхъ lub нашѣхъ lub вишнихъ	вашѣхъ
Mt 24,12	мѣногыхъхъ lub мѣногы	dodanie въ przed мѣногыхъхъ

Na uwagę zasługuje fakt, iż obok przedstawionych wyżej wariantów tekstologicznych Ewangelii Mateusza charakterystycznych tylko dla Sv-17 i KM-512, rękopisy te posiadają skomponowane w identyczny sposób informacje liturgiczne dla 16-tej niedzieli. Mimo zapisania odsyłaczy do miejsc, gdzie odpowiedniej perykopy należy szukać, zaraz po nich, znajduje się tekst właściwego fragmentu ewangelicznego.

Czytania nowotestamentowe dla 16. niedzieli w rękopisie Sv-17 (f. 80v11–82r11) wyglądają w następujący sposób:

- informacja liturgiczna przed tekstem z Apostoła (80v11): $\overline{\text{н}}^{\text{а}}\overline{\text{е}} . \overline{\text{с}}\overline{\text{т}}\overline{\text{а}} . \overline{\text{г}}\overline{\text{л}}^{\text{с}} . \overline{\text{з}} . \overline{\text{с}}\overline{\text{в}}^{\text{т}}\overline{\text{ѣ}} . \overline{\text{ѣ}} . \overline{\text{а}}\overline{\text{п}}\overline{\text{л}}^{\text{с}}\overline{\text{ѣ}} \text{ к } \overline{\text{р}}\overline{\text{и}}\overline{\text{м}}\overline{\text{л}}\overline{\text{а}}\overline{\text{н}}^{\text{а}};$
- tekst Apostoła (80v12–81r12);
- informacja liturgiczna przed tekstem z Ewangelii (81r12–15): $\overline{\text{н}}^{\text{а}}\overline{\text{е}} . \overline{\text{с}}\overline{\text{т}}\overline{\text{а}} . \overline{\text{ѣ}}\overline{\text{т}}\overline{\text{ѣ}} . \overline{\text{ѡ}} \overline{\text{м}}^{\text{ѡ}}\overline{\text{л}} . \overline{\text{г}}\overline{\text{л}}^{\text{с}}\overline{\text{а}} . \overline{\text{ѡ}} \overline{\text{р}}^{\text{ѡ}}\overline{\text{ѣ}} \overline{\text{г}}\overline{\text{ѣ}} \overline{\text{р}}\overline{\text{ѣ}}\overline{\text{ч}}\overline{\text{ю}} \overline{\text{с}}\overline{\text{и}}\overline{\text{ю}} \overline{\text{п}}^{\text{а}}\overline{\text{о}} \overline{\text{к}}\overline{\text{о}}\overline{\text{ѡ}} \overline{\text{и}}\overline{\text{м}}\overline{\text{ѣ}}\overline{\text{н}}\overline{\text{а}} \overline{\text{о}}\overline{\text{у}}\overline{\text{ш}}\overline{\text{и}} \overline{\text{с}}\overline{\text{л}}\overline{\text{и}}\overline{\text{ш}}\overline{\text{а}}\overline{\text{т}}\overline{\text{и}} \overline{\text{д}}\overline{\text{а}} \overline{\text{с}}\overline{\text{л}}\overline{\text{и}}\overline{\text{ш}}\overline{\text{ѣ}}\overline{\text{т}}\overline{\text{и}} \overline{\text{и}}\overline{\text{ч}}\overline{\text{и}} \overline{\text{в}} \overline{\text{в}}\overline{\text{т}}\overline{\text{ѣ}}\overline{\text{о}} \overline{\text{с}}\overline{\text{т}}\overline{\text{и}} \overline{\text{ѡ}} \overline{\text{п}}\overline{\text{о}}\overline{\text{л}}\overline{\text{о}}\overline{\text{у}} \overline{\text{и}} \overline{\text{ѣ}}\overline{\text{т}}\overline{\text{ѣ}} \overline{\text{о}}\overline{\text{т}}\overline{\text{ѣ}} \overline{\text{м}}^{\text{ѡ}} \overline{\text{и}} \overline{\text{т}}\overline{\text{о}} \overline{\text{п}}\overline{\text{р}}\overline{\text{и}}\overline{\text{л}}\overline{\text{о}}\overline{\text{ж}}\overline{\text{и}};$
- tekst Ewangelii (81r16–82r11).

Czytania nowotestamentowe dla 16. niedzieli w rękopisie KM-512 (f. 141v1–143r9) wyglądają w następujący sposób:

- informacja liturgiczna przed tekstem Apostoła (141v1–3): $\overline{\text{н}}^{\text{а}}\overline{\text{е}} . \overline{\text{с}}\overline{\text{т}}\overline{\text{а}} . \overline{\text{г}}\overline{\text{л}}^{\text{с}} \overline{\text{а}} . \overline{\text{з}} . \overline{\text{с}}\overline{\text{в}}^{\text{т}}\overline{\text{ѣ}} \overline{\text{р}}\overline{\text{ѣ}}\overline{\text{о}} \overline{\text{г}}\overline{\text{л}} . \overline{\text{з}} . \overline{\text{г}}\overline{\text{ѣ}} \overline{\text{к}}\overline{\text{р}}\overline{\text{ѣ}}\overline{\text{п}}\overline{\text{о}}\overline{\text{с}}\overline{\text{т}}\overline{\text{ь}} \overline{\text{л}}\overline{\text{ю}}\overline{\text{в}}\overline{\text{ѣ}}\overline{\text{м}}\overline{\text{ѣ}} \overline{\text{с}}\overline{\text{ѣ}} \overline{\text{п}}\overline{\text{р}}\overline{\text{и}}\overline{\text{н}}\overline{\text{е}}\overline{\text{с}}\overline{\text{ѣ}}\overline{\text{т}}\overline{\text{е}} \overline{\text{г}}\overline{\text{ѡ}}\overline{\text{в}}\overline{\text{ѣ}} : \overline{\text{а}}\overline{\text{п}}\overline{\text{л}}^{\text{с}}\overline{\text{ѣ}} , \overline{\text{к}}\overline{\text{ѣ}} \overline{\text{р}}\overline{\text{и}}\overline{\text{м}}\overline{\text{л}}\overline{\text{а}}\overline{\text{н}}^{\text{а}}\overline{\text{ѡ}} \overline{\text{п}}\overline{\text{о}}\overline{\text{с}}\overline{\text{л}}\overline{\text{а}} ; - tekst Apostoła (141v4–142r7);$

- prokimenon liturgii alleluja (142r7);
- informacja liturgiczna przed tekstem z Ewangelii (142r8–14): $\epsilon\bar{\nu}\bar{\nu}$. $\bar{\omega}$ $\bar{m}\bar{o}\bar{a}$ $\bar{g}\bar{l}\bar{e}$. $\bar{c}\bar{z}\bar{e}$. $\bar{p}\bar{r}\bar{e}$ $\bar{g}\bar{v}$ $\bar{p}\bar{r}\bar{i}\bar{c}\bar{h}\bar{y}$ $\bar{c}\bar{i}\bar{o}$ $\bar{o}\bar{u}\bar{p}\bar{o}\bar{a}\bar{v}\bar{i}$ $\bar{c}\bar{e}$ $\bar{c}\bar{r}\bar{t}\bar{v}\bar{o}$ $\bar{n}\bar{e}\bar{b}\bar{n}\bar{o}\bar{e}$ $\bar{c}\bar{l}\bar{k}\bar{o}\bar{u}$ $\bar{c}\bar{r}\bar{o}\bar{u}$. $\bar{i}\bar{z}\bar{e}$ $\bar{p}\bar{r}\bar{i}\bar{z}\bar{v}\bar{a}$ $\bar{r}\bar{a}\bar{v}\bar{y}$ $\bar{s}\bar{v}\bar{o}\bar{k}$, \bar{i} $\bar{p}\bar{r}\bar{e}\bar{d}\bar{e}\bar{a}$ $\bar{i}\bar{m}\bar{y}$ $\bar{i}\bar{m}\bar{e}\bar{n}\bar{i}\bar{e}$ $\bar{s}\bar{v}\bar{o}\bar{e}$: $\bar{k}\bar{o}\bar{c}\bar{h}\bar{n}\bar{y}$ $\bar{v}\bar{y}\bar{z}\bar{e}\bar{t}\bar{o}$ $\bar{v}\bar{o}\bar{u}\bar{d}\bar{e}\bar{t}\bar{y}$ $\bar{\omega}$ $\bar{n}\bar{e}\bar{g}\bar{o}$ $\bar{c}\bar{e}$ $\bar{g}\bar{l}\bar{e}$ $\bar{v}\bar{y}\bar{z}\bar{y}\bar{g}\bar{l}\bar{a}\bar{s}\bar{i}$. $\bar{i}\bar{m}\bar{e}\bar{i}$ $\bar{o}\bar{u}\bar{s}\bar{i}$ $\bar{s}\bar{l}\bar>y}\bar{s}\bar{h}\bar{a}\bar{t}\bar{i}$ · $\bar{d}\bar{a}$ $\bar{s}\bar{l}\bar>y}\bar{s}\bar{h}\bar{i}\bar{t}\bar{i}$ $\bar{i}\bar{c}\bar{h}$ $\bar{v}\bar{t}\bar{v}$ $\bar{v}\bar{t}\bar{r}\bar{n}\bar{i}$ $\bar{s}\bar{t}\bar{y}$. $\bar{\omega}$ $\bar{p}\bar{o}\bar{a}$ $\bar{e}\bar{v}\bar{a}\bar{n}\bar{i}\bar{e}$ $\bar{\omega}$ $\bar{m}\bar{o}\bar{a}$ \bar{i} $\bar{t}\bar{o}$ $\bar{p}\bar{r}\bar{i}\bar{l}\bar{o}\bar{z}\bar{h}\bar{y}$;
- tekst Ewangelii (142r15–143r9).

Niektóre perykopy z Ewangelii w ciągu jednego roku mogły być czytane nawet kilkakrotnie. Każdorazowe zapisywanie tych fragmentów w całości zwiększało ilość materiału rękopiśmiennego oraz czasu, niezbędnego do skopiowania rękopisu. Za wystarczające uznawano czasami podanie informacji o początku i zazwyczaj także końcu czytanego fragmentu Dobrej Nowiny oraz miejscu, gdzie znajduje się on w manuskrypcie.

Zapisanych dla 16. niedzieli w Sv-17 i KM-512 informacji o początku i końcu perykopy oraz jej miejscu w rękopisie nie można traktować jako czegoś wyjątkowego. Taki stan rzeczy został, dla tej perykopy, poświadczony w trzech innych rękopisach (Vt-pal (57v11–17), Pg-11 (89r2–7) i Je (71v6–10)). Na uwagę zasługują jednak wyrażenia \bar{i} $\bar{t}\bar{o}$ $\bar{p}\bar{r}\bar{i}\bar{l}\bar{o}\bar{z}\bar{i}$ w Sv-17 i \bar{i} $\bar{t}\bar{o}$ $\bar{p}\bar{r}\bar{i}\bar{l}\bar{o}\bar{z}\bar{h}\bar{y}$ w KM-512 oraz zapisany następnie w całości tekst perykopy ewangelicznej (Sv-17: f. 81r16–82r11; KM-512: f. 142r15–143r9). Umieszczenie obok siebie odsyłacza do zapisanego w innym miejscu fragmentu Dobrej Nowiny oraz właściwej perykopy ewangelicznej nie należy do typowych cech strukturalnych lekcjonarzy i poświadczą istniejące między nimi podobieństwo. Z drugiej jednak strony zapisany w KM-512 wyraźnie dłuższy fragment z początku i końca perykopy (w Sv-17 nie zapisano tekstu: $\bar{c}\bar{r}\bar{t}\bar{v}\bar{o}$ $\bar{n}\bar{e}\bar{b}\bar{n}\bar{o}\bar{e}$ $\bar{c}\bar{l}\bar{k}\bar{o}\bar{u}$ $\bar{c}\bar{r}\bar{o}\bar{u}$. $\bar{i}\bar{z}\bar{e}$ $\bar{p}\bar{r}\bar{i}\bar{z}\bar{v}\bar{a}$ $\bar{r}\bar{a}\bar{v}\bar{y}$ $\bar{s}\bar{v}\bar{o}\bar{k}$, \bar{i} $\bar{p}\bar{r}\bar{e}\bar{d}\bar{e}\bar{a}$ $\bar{i}\bar{m}\bar{y}$ $\bar{i}\bar{m}\bar{e}\bar{n}\bar{i}\bar{e}$ $\bar{s}\bar{v}\bar{o}\bar{e}$ \bar{i} $\bar{v}\bar{y}\bar{z}\bar{e}\bar{t}\bar{o}$ $\bar{v}\bar{o}\bar{u}\bar{d}\bar{e}\bar{t}\bar{y}$ $\bar{\omega}$ $\bar{n}\bar{e}\bar{g}\bar{o}$ $\bar{c}\bar{e}$ $\bar{g}\bar{l}\bar{e}$ $\bar{v}\bar{y}\bar{z}\bar{y}\bar{g}\bar{l}\bar{a}\bar{s}\bar{i}$) oraz inne formy gramatyczne (tzn. $\bar{p}\bar{o}\bar{a}$ w Sv-17 i $\bar{o}\bar{u}\bar{p}\bar{o}\bar{a}\bar{v}\bar{i}$ $\bar{c}\bar{e}$ w KM-512) wskazują na istniejącą między tymi dwoma lekcjonarzami różnorodność.

Poświadczone w obu serbskich apostołach-ewangeliarzach krótkich podobieństwo informacji liturgicznych dla perykopy ewangelicznej 16. niedzieli po święcie Pięćdziesiątnicy oraz wyraźna różnorodność objętościowa i tekstologiczna tych tekstów wskazują, że ani Sv-17 nie mógł zostać przepisany z KM-512, ani KM-512 z Sv-17. Oba manuskrypty posiadają wspólny sobie protograf.

Jako charakterystyczne dla cerkiewnosłowiańskiego przekładu liturgicznych perykop okresu po święcie Pięćdziesiątnicy w rękopisie Sv-17 lub KM-512 można zaliczyć następujące warianty:

a) Poświadczone tylko w Sv-17:

Miejsce w Ewangelii	Warianty poświadczone w wykorzystanych rękopisach i KM-512	Warianty poświadczone tylko w Sv-17
Mt 6,22	вждеть lub кстъ	opuszczono
Mt 7,1	осждени вждете lub осждите сѧ lub сждими вждете	ωсѡржѧень вѡрѡдеши
Mt 7,5	изъ очесе ² lub въ очесе	иже кѣ въ ѡцѣ
Mt 7,6	възвращь(ше) сѧ lub възвративше сѧ lub вращьше сѧ lub въращаше сѧ lub въвращь сѧ lub овращь(ше) сѧ	zapisanie пагы przed възвративше сѧ
Mt 8,3	ицисти сѧ lub ицистити (сѧ) lub очисти (сѧ) lub очистити (сѧ) lub истрѣвити	чтѣити се
Mt 8,20	гнѣзда lub обитѣли	гнѣзѧеть
Mt 8,32	ѡртопж lub ѡртопе lub истопж lub истипоша сѧ lub истопе lub потопе lub истопи се lub ѡмрѣша lub истопе и ѡмрѣшж lub измрѣша lub погразошж	въпаде
Mt 9,11	грѣшникы lub грѣшникъ	грѣшници
Mt 9,27	глаголѡща lub глаголюще	глагола
Mt 12,30	иже не съвираетъ lub иже не съвираи lub иже не съвирактъ lub не съвирактъ lub не съвираи lub не съвираи lub иже свирактъ lub иже кѣ	иже
Mt 14,26	видѣвъше lub видѣша lub ѡзрѣвъше	видѣвши
Mt 14,29	петръ lub вѣтръ	ѣсѣ
Mt 15,25	она	ѡнѧ
Mt 19,6	нъ lub а	ни
Mt 19,27	идомъ lub идемъ	грѣемъ
Mt 22,11	въшьдъ lub вниде lub пришѣ	въшьши
Mt 22,22	отидѡж lub отидѡжтъ lub ѡтидохоу lub идоша	ѡиде
Mt 25,24	расточь lub расточилъ lub расточилъ еси lub еси расточилъ lub расточи lub растачакиши	растачае (Sv-17 ^{b 2})
Mt 25,27	пришьдъ	пришель (Sv-17 ^b)
Mt 25,28	дадите lub дади	даи (Sv-17 ^b)

² Dla perykopy na niedzielę 16. tygodnia po święcie Pięćdziesiątnicy w rękopisach Sv-17 i KM-512 zapisano odsyłacz (do znajdującego się w innym miejscu rękopisu perykopy) oraz następnie właściwą perykopę. Dlatego też tekst odsyłacza oznaczono skrótem Sv-17^a i KM-512^a zaś tekst zapisanej w całości po odsyłaczu perykopy jako Sv-17^b i KM-512^b.

b) Poświadczono jedynie w KM-512:

Miejsce w Ewangelii	Warianty poświadczane w wykorzystanych rękopisach i Sv-17	Warianty poświadczane tylko w KM-512
Mt 4,18	ръбѣра lub ловѣца lub рѣбитѣа lub рѣбы lub рѣбамъ lub ловѣца lub ловѣца рѣбамъ	ЛОВЦИ
Mt 4,19	ѡа lub ѡы lub ѡамъ lub ѡама lub ѡаю	ДѢА
Mt 7,3	сѣчьць lub сѣкъ	ВЛАСЪ
Mt 7,3	брьвѣна lub брьвѣно lub клда	БРѢВЪ
Mt 7,4	сѣчьць lub сѣчечи lub сѣкъ	ВЛАСЪ
Mt 7,4	брьвѣно lub брьвѣна	БРѢВЪ
Mt 7,5	брьвѣно lub клдоу	БРѢВЪ
Mt 7,5	сѣчьць lub сѣкъ	ВЛАСЪ
Mt 7,6	помѣтѣите lub помещѣте lub помещите lub мещете lub полггѣте lub повръзете lub повръгѣте lub посьпоуѣте lub просыпаите lub просипоуѣте lub сыпѣ	мѣТАИТЕ
Mt 7,6	ѡашихъ lub ѡашъ lub ѡаша lub ѡашего lub ѡаихъ lub ѡаи lub ѡаего lub стго	МОИ
Mt 8,4	повелѣ lub въсе	повѣЛЕВАЕТЪ
Mt 8,12	сынове	ѡИ
Mt 8,12	изгнани бжджтъ lub изгнани lub ижденжтъ сѡ lub выгнани боудоуѣ lub	ИЗГНАНЪ БОУДѢ
Mt 8,16	поздѣ же вѣвшоу	ПО СИХЪ ЖЕ
Mt 8,16	вѣсьны lub вѣсьнъ lub вѣсни lub вѣсьнына lub вѣсьноуѣа lub вѣсьныхъ	вѣсноуѣцек се
Mt 8,28	вѣсьна lub вѣсьнама lub вѣсьноуѣща сѡ lub вѣсаща сѡ	вѣсноѢМА
Mt 9,12	сѣдрѡвни	зѢРАВНИМЪ
Mt 9,23	домъ кѣнажъ lub домъ кѣнажа lub домъ чѡбѣа lub храмниж кѣнажж се lub лѡик	домъ кнезоу
Mt 9,32	се lub лѡик	вѢсе
Mt 9,35	прохождѡаше lub проидѣше lub прохожа lub ѡбѣхожааше	прихѡжааше
Mt 11,1	оученикома своима lub оученикомъ своимъ lub колѣнома (своима)	dodanie заповѣдѡи ро оученикомъ своимъ
Mt 14,15	коупатъ	кѢПИТЬ
Mt 14,24	вѣла сѡ lub вѣлама сѡ lub вѣла сѡ lub вѣлоуѣа сѡ lub погржжж сѡ и вѣноуѣ сѡ lub покрывѡа сѡ lub погржжѡа сѡ lub погроуѣжема lub мжча сѡ lub мжта сѡ lub ѡауѣкѡма	вѣноуѣце се
Mt 15,23	иж lub еи	НИ
Mt 15,27	ѡдѡтъ	ѡДЕТЕ

Mt 15,39	магдалинъскы(ѡ) lub магдалининьски lub магдалинъскѣи lub магдальскы lub могъдаламъ lub магдалинъскыхъ lub магдалынъскыми	македонскѣи
Mt 17,15	водж	dodanie въврѣжетъ ро въ водж
Mt 17,19	ѣдиномоу lub ѣдини	на единѣ
Mt 17,25	вари lub прѣвари lub рѣ	dodanie самъ przed вари
Mt 18,23	оуподови са lub оуподовило се естъ lub подовьно (кстъ) lub по^вное	оупо^ввити се
Mt 18,31	съжалиша (са) lub съжалиху lub съжали (са)	съжалите
Mt 19,11	словесе lub словеса lub слово lub словоу	словесъ
Mt 19,16	(да) имамъ lub да има lub приемж lub да наслѣдствю lub да наслѣствуюю lub (да) полдчу lub д^а имлю lub (да) оврацоу	да им^а
Mt 19,20	юноша	юношь
Mt 19,21	нициимъ lub оубогимъ	нициими
Mt 19,22	юноша	юношь
Mt 19,26	възрѣвъ lub слышавъ	възрѣв слышавшь ^е
Mt 19,30	последьнии ^b	посл^ѣ
Mt 20,31	има lub емоу	имъ
Mt 20,33	наю lub нама	наши
Mt 20,34	има ^a lub ихъ lub кю lub его	имъ
Mt 20,34	има ^b lub ею lub оѣма	имъ
Mt 22,21	кесаревъ lub кесарево lub црево	кесаревы
Mt 22,44	ногла твоима lub ногу твою	ногамъ твоимъ
Mt 23,11	вамъ lub всѣмъ	вамъ всѣ^м
Mt 24,3	пристѣпиша lub пристоупиху	dodanie плакы ро пристѣпиша
Mt 24,6	тгда	къгда
Mt 24,36	о дьни (же) томъ	w днѣ того (sic!)
Mt 24,36	о гоникѣ (тѡи) lub о часѣ (томъ)	ѡ чѣд того
Mt 24,38	посаглаште (са) lub посаглащи lub влоудеще	посаглащимъ
Mt 25,17	дроугла lub дроуга lub дрѡгоу	дроугые (KM-512 ^b)
Mt 25,22	дроугла lub дроуга lub дрѡгое	дроугые (KM-512 ^b)

с) Poświadczony tylko w Sv-17 lub KM-512:

	Większość rękopisów	Sv-17	KM-512
Mt 9,32	привѣса lub приведша lub привѣдoste lub прѣнесоша lub принесоша lub принесъ lub пристоупи lub придоша	приш^ьше	приш^ь
Mt 23,3	творатъ lub творите	т^ьмо	творить
Mt 24,12	исакнетъ lub исакнжтъ lub исачетъ lub исъхнетъ	изгинетъ	изгивнетъ

Spośród podanych wariantów na uwagę zasługuje kilka miejsc, np. Mt 15,25, 22,11 i 15,39. W pierwszym (Mt 15,25) w większości rękopisów i KM-512 zapisano **она**, zaś w Sv-17 **внѣ**. Perykopa Mt 15,21-28 przedstawia rozmowę Jezusa z Kananijką. Po odpowiedzi udzielonej przez Chrystusa w Mt 15,24 (83r6–8) następny werset, opisujący zachowanie i słowa kobiety, w Sv-17 brzmi: **внѣ же шѣ повани се кмоу глѹще ги помози ми** (83r8–9). Pozorna zmiana zaimka osobowego **она** na **внѣ**, jest możliwa do wytłumaczenia tylko w tradycji serbskiej języka cerkiewnosłowiańskiego, w której na miejscu **а** kopiści mogli zapisywać **ѣ** i odwrotnie; zaś forma czasownikowa **шѣ** mogła być już nieodmienną dla wszystkich liczb i rodzajów [Темчин 2010, 166]. Wskazuje to na serbską (a nie macedońską) językową przynależność kopisty [Темчин 2010, 164–167]. W drugim miejscu Mt 22,11 w Sv-17 została poświadczona forma **вѣшѣши**, natomiast w pozostałych aprakosach krótkich **вѣшѣдѣ** lub **пришѣ** oraz **вѣниде**. W Sv-17 początek wersetu brzmi: **вѣшѣши же црѣ** (77v13). Imiesłów ten, pozornie rodzaju żeńskiego, łączy się z rzeczownikiem rodzaju męskiego (**црѣ**). Taka konstrukcja gramatyczna możliwa jest do wytłumaczenia w bułgarskiej tradycji języka cerkiewnosłowiańskiego, w której nieodmienna forma imiesłowu (dla wszystkich liczb i rodzajów) formowała się na podstawie mianownika liczby mnogiej rodzaju męskiego [Мирчев 1978, 242]. Występowanie cech gramatycznych charakterystycznych dla bułgarskiej i serbskiej tradycji oraz pisowni serbskiej wskazują na Macedonię jako terytorium powstania tego rękopisu. W tym świetle interesującym jest trzecie miejsce (Mt 15,39), gdzie Magdala (nad jeziorem Tyberiadzkim) poświadczona w większości aprakosów krótkich i Sv-17, w KM-512 posiada wariant **македоньскіне** (126v3). Leksem związany z Macedonią był bliski kopiście apostoła-ewangelizatora KM-512, zaś ten nawiązujący do palestyńskiej lokalizacji miejsca z perykopy 9. soboty na tyle daleki i być może niezrozumiały, że zdecydował się on na wprowadzenie innowacji.

Przedstawione w niniejszej publikacji warianty tekstologiczne charakteryzują cerkiewnosłowiański przekład Ewangelii Mateusza w okresie po święcie Pięćdziesiątnicy dwu rękopiśmiennych apostołów-ewangelizatorów krótkich: nr 17 ze zbioru P.I. Sewastjanowa Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Moskwie (Sv-17) i nr 512 Biblioteki Narodowej św. Cyryla i Metodego w Sofii (KM-512).

Identyfikacja kolejnej pary bliskich sobie pod względem tekstologicznym i liturgicznym aprakosów krótkich posiada niewątpliwie znaczenie dla badań spuścizny św. braci Cyryla i Metodego, rękopiśmiennictwa narodów słowiańskich, cerkiewnosłowiańskich przekładów Dobrej Nowiny oraz tradycji liturgicznej.

Dokładne badania tekstologiczne wszystkich czytań apostołskich i perykop ewangelicznych obu zabytków oraz kształtu fragmentów nowotestamentowych i tradycji liturgicznej umożliwią zapewne wskazanie większej ilości wariantów wspólnym obu rękopisom (Sv-17 i KM-512) lub notowanych tylko przez jeden z nich (Sv-17 lub KM-512). Jeżeli wyniki badań zostaną poświadczone także przez inne cerkiewnosłowiańskie oraz greckie rękopisy Dobrej Nowiny (niekoniecznie jednorodnie typologicznie), to zostanie zrobiony kolejny krok, który umożliwi wskazanie bliskich tekstologicznie nowotestamentowych przekładów.

PRZYPISY

¹ Zob. także [Викторовъ 1881, 43; Шеламанова 1965, 259 (nr 1300); Garzaniti 2001, 547].

² Cerkiewnosłowiański przekład Dobrej Nowiny rękopisu Sv-17 nie został wykorzystany w prowadzonych przez G.A. Woskresenskiego badaniach tekstologicznych Ewangelii [Воскресенскій 1894, 9–83; 1896, 10–66].

³ Rękopis ten (a faktycznie tylko Mt 6,24 (f. 57v22–58r3)) został wykorzystany przez L.P. Żukowską [Жуковская 1976, 43; 54] do badań tekstologicznych, poświadczających istniejącą w cerkiewnosłowiańskim przekładzie Ewangelii różnorodność [Жуковская 1976, 57].

Pod koniec ubiegłego stulecia apostoł-ewangeliarz krótki Sv-17 jako jeden z ponad tysiąca rękopisów został jeszcze uwzględniony we wstępnych badaniach tekstologicznych, które zostały przeprowadzone na potrzeby krytycznych wydań staro-cerkiewno-słowiańskich Ewangelii Jana i Mateusza [Евангелие от Иоанна, 73 (III.pag.)]. Nie został jednak, podobnie jak zdecydowana większość poddanych analizie źródeł, uwzględniony w aparacie krytycznym obu publikacji (por. wykaz wykorzystanych rękopisów [Евангелие от Иоанна, 39–40 (I.pag.); Евангелие от Матфея, 9–10]).

Apostoł-ewangeliarz Sv-17 został całkowicie pominięty w amsterdamskim projekcie cerkiewnosłowiańskiego tekstu Nowego Testamentu [Bakker 1996, X, 64–65; Bakker, van der Tak 1994, 33; 1996, 8–11; 1999, 7–12] oraz badaniach Apostoła I. Chirstowej-Szomowej [Христова 1996, 315–316; 2003a, 328–329; 2003b, 33–34; Христова-Шомова 1999, 214–215; 2004, 25–48].

⁴ Zob. także [Garzaniti 2001, 521].

⁵ Wcześniej aprakos zajmował karty 36–303, zaś służebnik 1–35 i 303–311 [Цонев 1923, 48].

⁶ Nie został w ogóle wykorzystany przez G.A. Woskresenskiego [por. Воскресенскій 1879, 47–48; 1892, 9–48; 1894, 9–83; 1896, 10–66; 1906, 2–19; 1908, V] oraz w badaniach przeprowadzonych na potrzeby krytycznych wydań staro-cerkiewno-słowiańskich Ewangelii Jana i Mateusza [Алексеев 1986, 9–10; Евангелие от Иоанна, 77 (III.pag.)]. Nie uwzględnili go także autorzy Amsterdamskiego projektu cerkiewnosłowiańskiego tekstu Nowego Testamentu [Bakker 1996, X, 64–65; Bakker, van der Tak 1994, 33; van der Tak 1996, 8–11; 1999, 7–12] i I. Christowa-Szomowa, choć przez kilka lat prowadziła ona badania różnych apostołów(-ewangeliarzy) z kolekcji Biblioteki Narodowej w Sofii

[Христова 1996, 315–316; 2003a, 328–329; 2003b, 33–34; Христова-Шомова 1999, 214–215; 2004, 25–48].

⁷ Fragmenty rękopisów zawierające czytania na soboty i niedziele w okresie po święcie Pięćdziesiątnicy i ewentualnie Nowego Roku Cerkiewnego, mogły być także częścią lekcjonarzy sobotnio-niedzielných (*Isk*).

⁸ Ze względów typograficznych niemożliwe było wierne odwzorowanie litery *s*, którą w tym miejscu i kilku innych zapisano jako lustrzane odbicie.

⁹ Numer *glawy* nie został zapisany. Znajduje się tam puste miejsce. Tak samo wygląda sytuacja w innych miejscach tego rękopisu.

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

- Ab-5 – ewangelia (f. 1–129v), Archiwum Bułgarskiej AN w Sofii, nr 5, kon. XIII–pocz. XIV w., 168 f. (mf. i *de visu*);
- A(b)-7 – apostoł-ewangelia, Archiwum Bułgarskiej AN w Sofii, nr 7, pocz. XIV w., 141 f. (mf. i *de visu*);
- Ar – Ewangelia Archangielski, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór Muzealny (f. 178), nr 1666, 1092 r. (f. 1–177), XII w. (f. 178–178v), XIII–XIV (?) (f. 177v); 178 f. (ed.: [Архангельское евангелие]);
- AR-6 – ewangelia, Biblioteka Rumuńskiej AN w Bukareszcie, nr 6, XV w., 265 f. (*de visu*);
- As – Ewangelia Assemaniego, Biblioteka Watykańska, Slav. 3., poł. XI w., III+158 f. (ed.: [Kurz 1955]);
- B(n) – Ewangelia Bojański, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór W.I. Grigorowicza (f. 87), nr 8 (M 1690), I poł.–poł. XIII w., 109 f. (mf. i *de visu*);
- B(n)-pal – Bojański palimpsest, ewangelia, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór W.I. Grigorowicza (f. 87), nr 8 (M 1690), kon. XI w., f. 1–24, 32–47, 79 (ed.: [Добрев 1972]);
- BN-496 – apostoł-ewangelia, Narodowa Biblioteka Serbska w Belgradzie, nr. 496, II ćwierć XV w., 314 f. (¹aesk: f. 10–324) (*de visu*);
- C(M)-1154 – fragment ewangelia, Cerkiewne Muzeum Historyczno–Archeologiczne w Sofii, nr 1154, kon. XIII w., 1 f. (*de visu*);
- Cd-1 – ewangelia, Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór Monasteru Czudowskiego, nr 1, kon. XIV w., 162 f. (*de visu*);
- CL – ewangelia, Biblioteka Instytutu Lingwistyki i Historii Literatury im. S. Piscariu w Kluż Napoce, nr 26, XVI w., 281 f. (*de visu*);
- Cr-236 – ewangelia, Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór A.D. Czertkowa, nr 236, kon. XIV w., 156 f.;
- CU – ewangelia, Biblioteka Uniwestytecka w Kluż Napoce, nr 4095, XV w., 131 f. (*de visu*);
- Eg-108 – ewangelia, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór E.E. Egorowa (f. 98) nr 108, kon. XIV–pocz. XV w., 136 f. (*de visu*);
- Es – ewangelia Euzebiusza, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór Muzealny (f. 178), nr 3168, 1283 (1282?) r., 140 f. (ed. [Евсевіє Евангеліє] i mf.);

- F(l)-13 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.p.I. 13, XIII w., 74 f. (*de visu*);
- Fl-99 – ewangeliarz *Werkowicia* (*palimpsest Werkowicia*), Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.p.I. 99, kon. XIII w., 154 f. (mf. i *de visu*);
- Fl-108 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.p.I. 108, poł. XIV w., 178 f. (*de visu*);
- Fl-120 – apostoł-ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.p.I. 120, 1424 r., 179 f. (mf. i *de visu*);
- Fl-395 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.I.395, XVI w., 121 f. (*lesk*: f. 5–96v);
- HB-452 – ewangeliarz; Muzeum Historyczne Republiki Białoruś w Mińsku, nr 452, poł. XVI w., 120 f. (*de visu*);
- Je – ewangeliarz, Biblioteka Prawosławnego Patriarchatu Jerozolimskiego, slav. 19, poł. XIII w., 199 f. (*de visu*);
- K(b) – fragmenty ewangeliarza; Archiwum Biblioteki Rosyjskiej AN w Sankt Petersburgu, zbiór N.J. Kolobowa, nr 617a (4 f.) i Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór Muzealny, nr 763* (1 f.); II poł. XIII w., 5 f. (*de visu*);
- KB-1 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, zbiór monasteru Cyrylo-Belozerskiego, nr 1, kon. XIV–pocz. XV w., 127 f.; (mf. i *de visu*);
- KM-33 – ewangeliarz, Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 33 (579), I poł. XIV w., 22 f. (mf. i *de visu*);
- K(M)-111 – apostoł-ewangeliarz, Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 111; kon. XIV w., 238 f. (mf. i *de visu*);
- KM-508 – apostoł-ewangeliarz, Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 508 (151), pocz. XIV w., 144 f. (mf. i *de visu*);
- KM-512 – apostoł-ewangeliarz (f. 44–311) ze służebnikiem (f. 1–43), Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 512, XV w., 311 f. (*de visu*);
- KM-849 – ewangeliarz, Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 849, kon. XIII w., 70 f. (mf. i *de visu*);
- Kx – Ewangeliarz kapitana A. Koxno, Państwowa Biblioteka Narodowa im. A.M. Gorkiego w Odessie, nr 1/3 (49), II poł. XIII w., 130 f. (ed. [Koccek 1986] i *de visu*);
- Li-680 – apostoł-ewangeliarz, Naukowo-Historyczne Archiwum Instytutu Historii Rosyjskiej AN w Sankt Petersburgu, Oddział Zachodnioeuropejski – Kolekcja rękopisów południowosłowiańskich, nr 680,1; kon. XIII–pocz. XIV w., I+273 f. (*de visu*);
- Lu – ewangeliarz, Biblioteka Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie, nr 563 (stara sygn. 26), kon. XV–pocz. XVI w., f. 84 (*de visu*);
- Mk – ewangeliarz macedoński popa Jana, Archiwum Chorwackiej AN w Zagrzebiu, III c 1 (zbiór A. Михановича, nr 33), 133 f. (ed.: [Мошин 1954]); Biblioteka Patriarchatu Serbskiego w Belgradzie, nr 316, 2 f. (ed. [Ostapczuk 2010b] i *de visu*); kon. XII–pocz. XIII w., 135 f.;
- Mu – ewangeliarz, Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór Muzealny

- (f. 178) nr 3178 (139 f.) i A.S. Uwarowa (f. 4911) nr 289 (16 f.), XIII w., 155 f. (mf. i *de visu*);
- Nk-2 – ewangeliarz (f. 2–148) i apostoł lekcjonarza (XVI w., f. 149–154), Archiwum Biblioteki Rosyjskiej AN w Sankt Petersburgu, zbiór N.K. Nikolskiego, nr 2, kon. XIII–pocz. XIV w., 147 f. (lesk: f. 2–148) (*de visu*);
- NR – ewangeliarz, Rumuńska Biblioteka Narodowa w Bukareszcie, nr 10848, poł. XIII w., 125 f. (*de visu*);
- OR – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, Zbiór Rękopisów (f. 218), nr 1987, IV ćwierć XV w., 121 f. (*de visu*);
- Os – Ewangeliarz Ostromira, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.p.I. 5, 1056-1057, 294 f. (ed.: [Остромирово Евангелие]);
- P(k) – fragment ewangeliarza, Rosyjski Instytut Literacki Rosyjskiej AN (Puszkinskij Dom) w Sankt Petersburgu, Kol. otd. postup. op. 25 nr 3, kon. XIII–pocz. XIV w., 1 f. (*de visu*);
- Pc-26 – apostoł-ewangeliarz, Monaster Peczka Patriarsza w Peczu, nr 26, 2 ćwierć XV w., 305 f. (mf. i *de visu*);
- Pc-27 – apostoł-ewangeliarz, Monaster Peczka Patriarsza w Peczu, nr 27, 1451 r., 311 f. (mf. i *de visu*);
- Pg-11 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, zbiór M.P. Pogodina, nr 11, kon. XII–pocz. XIII w., 264 f. (*de visu*);
- Pg-16 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, zbiór M.P. Pogodina, nr 16, II poł. XIV w., 115 f. (*de visu*);
- Pl – Ewangeliarz Płowdiwski, Biblioteka Narodowa im. Iwana Wazowa w Płowdiwie, nr 9 (67+65), poł. XIII w., 91 f. (ed.: Michel 1987);
- Pn-4 – lekcjonarz apostoła krótkiego (f. 1–77v) i ewangeliarza (f. 78–202), Biblioteka klasztoru św. Pantelejmona na Górze Atos, slav. 4, część ewangeliczna kon. XIII–pocz. XIV w. (f. 78–202), 202 f. (mf.);
- Pr-326 – ewangeliarz, Biblioteka Naukowa im. W. Stefanika we Lwowie, zbiór A.S. Petruszewicza, nr 326, kon. XV w., 115 f. (*de visu*);
- Pt – ewangeliarz, Klasztor Putna w Rumunii, nr 114, kon. XIII w., 146 f. (ed. [Kaluźniacki 1888] i *de visu*);
- Qv-23 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, Q.p.I 23, I poł. XIII w., 130 f. (*de visu*);
- Qv-26 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, Q.p.I. 26, kon. XIII (?)–pocz. XIV w., 160 f. (mf. i *de visu*);
- Qv-43 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, Q.p.I 43, XIII–XIV w., 183 f.; (*de visu*);
- Qv-59 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, Q.p.I 36 (10 f.) i Q.п.I. 59 (137 f.), pocz. XIV w., 147 f.; (mf. i *de visu*);
- RA-816 – ewangeliarz, Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych w Moskwie, Zbiór rękopisów Archiwum (f. 188), nr 816, XIII w., 126 f. (mf. i *de visu*);
- RI-13 – Ewangeliarz Rylski A, Klasztor Rylski w Bułgarii, nr 1/13, pocz. XIII w., 102 f. (mf. i *de visu*);
- Rm-107 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór N.P. Rumiancewa (f. 256), nr 107, I poł. XIV w., 161 f. (*de visu*);

- Rm-108 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór N.P. Rumiancewa (f. 256), nr 108, pocz. XIV w., 117 f. (*de visu*);
- S(t)-711 – fragment ewangeliarza, Muzeum Narodowe im. A. Szeptyckiego we Lwowie, R.K. nr 711, XII w., 1 f. (*de visu*);
- S(t)-1143 – fragment ewangeliarza, Muzeum Narodowe im. A. Szeptyckiego we Lwowie, R.K. nr 1143, XIII w., 2 f. (*de visu*);
- SA-2 – apostoł-ewangeliarz, Archiwum Serbskiej ANSz w Belgradzie, nr 2, 1366/1371, 191 f. (mf. i *de visu*);
- SK – Księga Sawy, Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych w Moskwie, zbiór Typografii Synodalnej (f. 381), nr 14, XI w., 166 f. (f. 25–153) (ed.: [Князевская, Коробенко, Дограмаджиева 1999]);
- Sn-64 – ewangeliarz, Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór Synodalny, nr 64, IV ćwierć XIV w., I+133+I f. (*de visu*);
- Sn-401 – ewangeliarz, Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór Synodalny, nr 401, I poł. XIV w., I+132+I f.;
- Sv-17 – apostoł-ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór P.I. Sewastjanowa (f. 270.II), nr 17, XIV–XV w., I+186 f. (*de visu*);
- Тр-10 – ewangeliarz; Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych w Moskwie, zbiór Typografii Synodalnej, nr 10, II poł. XIV w., 136 f. (*de visu*);
- Тр-12 – ewangeliarz; Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych w Moskwie, zbiór Typografii Synodalnej, nr 12, XIII–XIV w., 98 f. (*de visu*);
- Tu – Ewangeliarz Turowski, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, F. 19, nr 1, XI w., 10 f. (ed.: [Богданова 1985: 74–100]);
- Ut-89 – *Karty Czerewkowskie*; ewangeliarz, Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu, zbiór Ustiużski, nr 89, pocz. (?)–I poł. XIV w., 10 f. (*de visu*);
- Vc – Ewangeliarz Wraczański, Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 19 (199), I poł. XIV w., 201 f. (ed. [Цонев 1914] i *de visu*);
- Vl – Ewangeliarz Weleski, Narodowa Biblioteka im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 18 (273), poł. XIII w., 31 f. (*de visu*);
- Vt-pal – Watykański palimpsest, Biblioteka Watykańska, gr. 2502, poł. (?) XI w., 99 f. (ed.: [Кръстанов, Тотоманова, Добрев 1996]);
- XI-31 – apostoł-ewangeliarz; Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie; zbiór A.I. Chłudowa, nr 31, XIV w., 270 f. (*de visu*);
- Zg-16 – ewangeliarz, Biblioteka klasztoru Zografskiego na Górze Atos, nr 16 (stara sygnatura I.B.5), pocz. XVI w., 175 f. (mf.).

BIBLIOGRAFIA

- Bakker H.P.S., 1996: *Towards a Critical Edition of the Old Slavic New Testament, A Transparent and Heuristic Approach*. Amsterdam.
- Bakker M., van der Tak J.G., 1994: Collating Greek and Slavic Apostolos Manuscripts, *Palaeobulgarica*, XVIII, № 2. 32–49.
- Garzaniti M., 2001: *Die altslawische Version der Evangelien: Forschungsgeschichte und zeitgenössische Forschung*. Köln-Weimar-Wien. (Bausteine zur slavischen

- Philologie und Kulturgeschichte, Neue Folge, Reihe A: Slavische Forschungen, Bd 33).
- Kałuźniacki A.E., 1888: *Evangeliarium Putnanum*. Vindobonae et Tschene. (Monumenta linguae palaeoslovenicae collecta et in lucem edita, t. 1).
- Kurz J., 1955: *Evangeliarum Assemani. Codex Vaticanus 3. Slavicus Glagoliticus*. Praha. Tomus II.
- Michel G.M., 1987: *Das Plovdiver Evangeliar: Slavische Handschrift Nr 67 der Plovdiver Nationalbibliothek – Ein Denkmal der mittelbulgarischen Sprache des XIII–XIV Jahrhunderts*. Edition und Untersuchung. Neuried. (Typoskript – Edition on Hieronymus. Slavische Sprachen und Literaturen, Bd. 14).
- Ostapczuk J., 2008: Cerkiewnosłowiański przekład Ewangelii Jana okresu Paschalnego w lekcjonarzach nr 4 z klasztoru św. Pantelejmona i nr 2 Serbskiej Akademii Nauk i Sztuki w Belgradzie, *Rocznik Teologiczny CHAT*, L, z. 1–2. 21–53.
- Ostapczuk J., 2010a: Projekt badawczy tekstu staro-cerkiewno-słowiańskiego ewangeliarza krótkiego, *Slavistica Vilnensis 2010* (Kalbotyra 55 (2)). 31–45.
- Ostapczuk J., 2010b: Dwie zidentyfikowane karty Ewangeliarza Macedońskiego (popa Jovana) (kon. XII–pocz. XIII w.), in *ПОЛАТА КЪНИГОПИСЬМА*, vol. 38. Amsterdam, 67–98.
- van der Tak J.G., 1996: The Apostolus Christinopolitanus and the Text of the Old Slavic Aposolus: The Lessons for Saturday and Sunday of weeks 10–20 after Pentecost, in *ПОЛАТА КЪНИГОПИСЬМА*, vol. 29–30. Amsterdam, 4–49.
- Tak van der J.G., 1999: *The Old Slavic Apostolos: The Lessons of the Short Lectionary from Pentecost to Great Lent and the Abstracts of the Epistles*, Amsterdam.
- Алексеев А.А., 1986: Опыт текстологического анализа славянского Евангелия (по спискам из библиотек Болгарии), *Palaeobulgarica*, № 3. 8–19. София.
- Архангельское евангелие = *Архангельское евангелие 1092 г.* Изд. Румянцевскаго Музея. Москва, 1912.
- Богданова С., 1985: Туровско Евангелие. Индекс на словоформите, in *Годишник на Софийския Университет Климент Охридски, Факултет по Славянски Филологии. Книга 2. Езикознание*. Т. 79, 2, 74–100.
- Викторовъ А., 1881: *Собрание рукописей П.И. Севастьянова*. Москва.
- Воскресенскій Г.А., 1892: *Послания святого апостола Павла по основнымъ спискамъ четырехъ редакцій рукописнаго славянскаго апостольскаго текста съ разночтеніями изъ пятидесяти одной рукописи Апостола XII–XVI вв., Посланіе къ Римлянамъ*. (Древне-славянскій Апостоль). Сергіевъ Посадъ.
- Воскресенскій Г.А., 1879: *Древній славянскій переводъ Апостола и его судьбы до XV в. Опытъ изслѣдованія языка и текста славянскаго перевода Апостола по рукописямъ XII–XV вв.* Москва.
- Воскресенскій Г.А., 1894: *Евангелие отъ Марка по основнымъ спискамъ четырехъ редакцій рукописнаго славянскаго евангельскаго текста съ разночтеніями изъ ста восьми рукописей Евангелия XI–XVI вв.* Сергіевъ Посадъ.
- Воскресенскій Г.А., 1896: *Характеристическія черты четырехъ редакцій*

- славянскаго перевода Евангелія отъ Марка по сто двенадцати рукописямъ Евангелія XI–XVI вв.* Москва.
- Воскресенскій Г.А., 1906: *Посланіе святаго апостола Павла къ Коринфянамъ 1-е по основнымъ спискамъ четырехъ редакцій рукописнаго славянскаго апостольскаго текста съ разночтеніями изъ пятидесяти семи рукописей апостола XII–XVI вв.* (Древне-славянскій Апостоль. Вып. 2). Сергіевъ Посадъ.
- Воскресенскій Г.А., 1908: *Посланія святаго апостола Павла къ Коринфянамъ 2-е, къ Галатамъ и къ Ефесеямъ по основнымъ спискамъ четрехъ редакцій рукописнаго славянскаго апостольскаго текста съ разночтеніями изъ пятидесяти шести рукописей апостола XII–XVI вв.* (Древне-славянскій Апостоль. Вып. 3, 4, 5). Сергіевъ Посадъ.
- Добрев И., 1972: *Глаголическият текст на Боянския палимпсест. Старобългарски паметник от края на XI в.* София.
- Евангелие от Иоанна = *Евангелие от Иоанна в славянской традиции* (Novum Testamentum Palaeoslovenice I), изд.: А.А. Алексеев, А.А. Пичхадзе, М.Б. Бабицкая, И.В. Азарова, Е.Л. Алексеева, Е.Л. Ванеева, А.М. Пентковский, В.А. Ромодановская, Т.В. Ткачева. Санкт-Петербург, 1998.
- Евангелие от Матфея = *Евангелие от Матфея в славянской традиции* (Novum Testamentum Palaeoslovenice II), изд.: А.А. Алексеев, И.В. Азарова, Е.Л. Алексеева, М.Б. Бабицкая, Е.Л. Ванеева, А.А. Пичхадзе, В.А. Ромодановская, Т.В. Ткачева. Санкт-Петербург, 2005.
- Евсевіеве Евангеліе = *Евсевіеве Евангеліе*. Наукове видання. Пам'ятки української мови XIII ст. Київ, 2001. (Серія канонічної літератури. Відп. ред. В.В. Німчук).
- Жуковская Л.П., 1976: *Текстология и язык древнейших славянских памятников*. Москва.
- Князевская О.А., Коробенко Л.П., Дограмаджиева Е.П., 1999: *Саввина книга. Древнеславянская рукопись XI, XI–XII и конца XIII века*. Москва.
- Коссек Н.В., 1986: *Евангелие Кохно. Болгарский памятник XIII в.* София.
- Кръстанов Т., Тотоманова А.-М., Добрев И., 1996: *Ватиканско евангелие: Старобългарски кирилски апракос от X в. в палимпсестен кодекс Vat. Gr. 2502*. София.
- Мирчев К., 1978: *Историческа граматика на българския език*. София.
- Мошин В., 1954: *Македонско евангелие на поп Јована*. (Стари текстови, т. 1). Скопје.
- Остромирово Евангелие = *Остромирово Евангелие 1056–57*: Факсимильное воспроизведение памятника. Ленинград–Москва, 1988.
- Сводный каталог XIV = *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в России, странах СНГ и Балтии. XIV век. Вып. 1 (Апокалипсис – Летопись Лаврентьевская)*. Ред.: О.А. Князевская, Н.А. Кобяк, А.Л. Лифшиц, Н.Б. Тихомиров, А.А. Турилов, Н.Б. Шеламанова. Москва, 2002.

- Темчин С.Ю., 2010: Сербский столпный апракос Равулы (ок. 1353 г.): происхождение, особенности языка, структура, in Темчин С.Ю., *Исследования по кирилло-мефодиевистике и палеославистике* (Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne, т. 5). Kraków, 147–193.
- Христова И., 1996: Изборни евангелия и апостоли от XVI век, in Христова Б. (ред.), *Българският шестнадесети век: Сборник с доклади за българската обща и културна история през XVI век*. София, 315–328.
- Христова И., 2003а: Славянският превод на Апостола и неговите редакции, in Милтенова А., Тончева Е., Бърлиева С. (ред.). *Петти достоитъ: Сборник в памет на Стефан Кожухаров*. София, 311–331.
- Христова И., 2003б: Атонската редакция на Апостола, *Palaeobulgarica*, XXVII, № 1. София, 11–36.
- Христова-Шомова И., 1999: Кирилло-Мафодиевский перевод Апостола и его редакции, *Slavia*, № 68, s. 2, 213–228.
- Христова-Шомова И., 2004: *Слѣтевният апостол в славянската ръкописна традиция*, Том 1 (Изследване на библейския текст), София.
- Цонев Б., 1914: *Врачанско евангелие: Среднобългарски паметник от XIII век*, (Български старини, Кн. 4). София.
- Цонев Б., 1923: *Опис на славянските ръкописи в Софийската Народна Библиотека*, Т. II. София.
- Шеламанова Н.Б., 1965: Предварительный список славяно-русских рукописей XI–XIV вв., хранящихся в СССР, *Археографический ежегодник за 1965 год*, вып. 1966. Москва, 177–272.

E-mail: Jerzy Ostapczuk <jostap@wp.pl>

Maj 2012

JERZY OSTAPCZUK

**The Church Slavonic Translation of the Gospel of Matthew
in the Period after the Pentacost from Serbian Apostol-Gospel Abbreviated
Lectionaries Sv-17 and KM-512**

The article is devoted to two abbreviated Serbian Apostol-Gospel lectionaries from the collections of the Russian State Library in Moscow, P. I. Sevastianov collection (f. 270), no. 17 (Sv-17) and the Bulgarian National Library (Sts. Cyril and Methodius) in Sofia, no. 512 (KM-512).

The collation of liturgical readings of the Gospel of Matthew (from the Pentecostal period of Synaxarion), based on 71 manuscripts, has shown that these two manuscripts have unusual readings (in terms of translation, additions, omissions, harmonization, etc.) that are characteristic only for these two lectionaries.

The existence of the unusual readings of the Gospel of Matthew in these two lectionaries allows us to classify them as textologically homogeneous Church Slavonic manuscripts of the abbreviated lectionary.

Keywords: Gospel of Matthew; lectionary, abbreviated, text criticism, Church Slavonic manuscript.